

Dr. Kalas Tibor

kollégiumvezető, Kúria

Alapjogi sérelmek a bírói ítélezésben és elhárításuk lehetőségei

I. Az alkotmányjogi panasz bírói szemszögből

A bírói eljárás és döntés által okozott alapjogi sérelem az egyes ügyek szintjén régóta jelen lévő, elsősorban jogorvoslati hivatkozás, de a szakirodalom részéről csak az utóbbi időben kapott figyelmet. Ennek oka elsősorban az Alaptörvény által újra szabályozott alkotmányjogi panasz általánossá válása, mivel ez az eszköz alkalmas az ilyen típusú jogalkalmazási problémák feltárására és orvoslására. A 2012 óta eltelt időszakban a joggyakorlat e területen már több összefüggést tárt fel, ugyanakkor az ítélezés alapjogi érintettsége és a rendes bírósági ítéleteket alkotmányjogi kontrollja, magára az ítélezésre is kihat. A folyamat kettős. Nyomon követhető az adott ügyet érintő egyfajta azonnali korrekció, amelynek lefolytatását a törvény külön szabályozza, másfelől pedig érzékelhető a bírói gondolkodásmód fokozatos átalakulása is. Az új tartalommal szabályozott alkotmányjogi panasz egyik címzettje nyilvánvalóan a rendes bírósági rendszer és azon belül is a bírói döntés. Az eredményesnek minősülő alkotmányjogi panasz végső soron ezt a döntést érinti, és annak törvényben meghatározott módon bekövetkező módosulásához vezet. Az alkotmányjogi panasz hatályos szabályozása bírói intézményrendszer és az Alkotmánybíróság között akarva akaratlanul is szakmai kapcsolatot teremtett melynek elemzése bőséges tapasztalatokkal szolgál a közjog művelői számára.

Az alkotmányjogi panasz jogintézménye ugyan nem a 2012-es közjogi módosulások eredménye, a jogintézmény már korábban is rendelkezésre állt, azonban annak gyakorlati alkalmazására rendkívül ritkán került sor. A jelenlegi helyzet azt mutatja, hogy az alkotmányjogi panasz a tágabb értelemben vett jogorvoslati rendszer részévé kezd válni, de sajátos módon e jogorvoslati funkció éppen a bírói tudatba épül be nehezen. Ez annak ellenére így van, hogy a hatályos szabályozás alapján nyugodtan ki lehet jelteni, miszerint néhány kivételtől eltekintve valamennyi bírósági jogvita az Alkotmánybíróság elé vihető és így a lehetősége fennáll annak, hogy az ügy érdemét érintően Alkotmánybíróság állást foglaljon. Egyes jogírók ezen általános érvényű kijelentés alapján könnyen ráragasztják az Alkotmánybíróságra a „szuperbíró-ság” megnevezést is.

A hatályos szabályozás kellő mélységű elemzése az alkotmányjog művelőire vár, elsősorban annak szempont-

jából, hogy az Alkotmánybíróság milyen módon helyezhető el a bírósági szervezetrendszerhez képest, s szervezeti kapcsolat hiányában, hogyan alakul a szakmai hierarchia, az így kiépített rendszerben vannak-e olyan lehetőségek, amelyek az ítélezés egységességével kapcsolatos problémákat is meg tudják oldani.

A bírói szervezet szakmai szempontból mindig is szemérmesen kezelte az alapjog sértő ítéletek vagy eljárási helyzetek kérdését. E visszafogottság mögött meghúzódott egy fajta elutasítás is, általában arra hivatkozással, hogy ezt a helyzetet nem maga a bírói döntés vagy eljárás okozta, hanem a bíró által alkalmazott jogszabály. A bírácak azt is megfogalmazták, hogy nincsenek olyan eszközök, amelyekkel az ilyen problémákat bármilyen módon elháríthatnák, s különösen olyan típusú alapjogi szemléletű jogértelmezésre sincs lehetőségük, amelyek az Alkotmánybíróság részére rendelkezésre állnak.

Az elmúlt közel 5 évre visszatekintve „kétarcú” megállapítás tehető az alkotmányjogi panaszokokról illetően. Egyfelől nem igazolódtak be azok a vélekedések melyek szerint nagy számban az ügyek az Alkotmánybíróság előtt fognak eldőlni, mivel a bírósági ügyforgalmat tekintve számszerűleg elenyésző az Alkotmánybíróság elé kerülő ügyek aránya és még alacsonyabb az eredményesnek minősülő alkotmányjogi panaszok száma. Másfelől néhány Alkotmánybírósági döntés kapcsán mégis érezhető a „szuperbíró-sághoz” hasonló döntési helyzet azzal, hogy ezekben az ügyekben is a mélyebb elemzés megmutatja a döntések alapjogi indokait.

A gyakorlat lassan meghaladottá tette az alkotmányjogi panasz egyik, a bírácak által megfogalmazott alapkérdését is, mely jogintézmény jogorvoslati jellegét feszegette. Tekintve, hogy az Alkotmánybíróság egyes konkrét ügyekben (gyülekezési ügyek vagy bírói szolgálati ügyek) eljár, és érdemi határozatot hozott, így arra az álláspontra kell helyezkedni, hogy a jogszabály jogorvoslatot kizáró rendelkezése az alkotmányjogi panasz benyújtását nem gátolja, tehát tételes jogi alapon az alkotmányjogi panasz nem jogorvoslat. Ezzel szemben tágabb közjogi értelemben a jogorvoslati rendszerhez sorolható olyan eszköz, amely képes a bírói döntés megváltoztatására.

Korábban a kérdés a „jogorvoslat” fogalmának értelmezésére irányult, s ezen belül is arra, hogy tisztázni szükséges: az alkotmányjogi panasz mennyiben tekinthető a jogorvoslati rendszer részének.

Az Abtv. egyértelműen a jogorvoslati rendszeren kívülre helyezi az alkotmányjogi panasz előterjesztésének lehetőségét, mivel az egyes eljárési rendelkezések a „jogorvoslat” kimerítésének szükségességére vagy hiányára utalnak. A problémakör azonban ettől bonyolultabb. Bírói szemszögből minden olyan eljárési lehetőséget jogorvoslatnak kell tekinteni, amely a döntés megváltoztatásának lehetőségét hordozza. Az egyes bírósági eljárásokat szabályozó anyagi vagy eljárési jogszabályok külön is használják a jogorvoslat fogalmát és amikor annak kizárásáról rendelkeznek (mint például az 1989. évi III. tv. gyűlekezési ügyekben, vagy a közigazgatási nemperes eljárásokban a 2005. évi XVII. tv.) az adott bírói döntéssel szemben további megváltoztatási lehetőséget elvileg sem adnak. Ezekben az esetekben a bírói döntés stabilitásához az ügy sajátos természete miatt nagyobb érdek fűződik, mint további jogorvoslat biztosításához. Természetesen az ilyen típusú ügyek a jogrendszerben kivételnek tekinthetők, ugyanakkor arra is példák jelölhetők meg, hogy a rendes bírósági rendszeren belül egyes bírói döntésekkel szemben a rendkívüli jogorvoslat lehetősége szintén korlátozott. Ilyenek a Pp. felülvizsgálati eljárásra vonatkozó egyes szabályai, amelyek bizonyos ügýtípusok esetén a bírói döntés, valamint az érintett ügy „természete” alapján nem adnak lehetőséget felülvizsgálati kérelem előterjesztésére a jogerős ítéletet követően.

A jogorvoslat és az alkotmányjogi panasz viszonyára új példa a választási eljárásról szóló törvény. A korábban hatályos 1997. évi C. törvény a választási ügyben hozott bírósági döntéssel szemben kizárta a jogorvoslatot, és ugyan ilyen típusú szabályozást tartalmaz a hatályos 2013. évi XXXVI. törvény is. Ez a jogszabály azonban beiktatta az alkotmányjogi panasz elbírálásának szabályait is, amiből arra lehet következtetni, hogy maga a jogalkotó is lehetőségét látja az egyébként jogorvoslattal nem támadható bírósági döntések esetében az alkotmányjogi panasz előterjesztésének.

Az alkotmányjogi panaszok tárgyában hozott alkotmánybírósági határozatokkal összefüggésben újonnan jelentkező probléma – bírói szemszögből – a határozatok indokolásának kötelező volta. Az Abtv. rendelkezései értelmében az Alkotmánybíróság határozatai mindenkire kötelezőek, azonban konkrét ügy kapcsán a közigazgatási bírák egy része felvetette az AB határozat indokolásának kötelező jellegét. Az Alkotmánybíróság 17/2015 (VI. 5.) számú határozatában a földforgalmi ügyekben a helyi földbizottság döntésének jellegét és a döntés elleni jogorvoslat kereteit határozta meg. A határozat indokolásából egyértelműen adódott annak a vitának az eldöntése, ami a helyi önkormányzat képviselő-testületének ilyen tárgyban hozott döntésével volt összefüggésben, nevezetesen hogy határozattal szemben önálló közigazgatási per indítható-e. A közigazgatási bírák egy része azonban akként foglalt állást, hogy bírósági hatáskör

megállapítása az Alkotmánybíróság határozatának indokolásában nem lehetséges, s mivel a rendelkező rész ilyen típusú megállapítást nem tartalmaz, így a vitatott kérdésben az a helyes álláspont, miszerint önálló közigazgatási perben a képviselő testület földforgalmi ügyben hozott döntése nem vitatható.

Az előzőekben felvázolt helyzet is jelzi, hogy a bírák az Alkotmánybíróság döntéseit a saját eljárési keretei között vizsgálják és értelmezik az egyes eljárési alapintézmények tekintetében, így különösen a hatáskör illetékessége vonatkozásában, s csak az egyértelműen megállapítható és kimondott rendelkezéseket követik.

Vannak, akik az AB határozatok értelmezése kapcsán a határozat indokolásának tényleges terjedelmét is feszegetik elsősorban a párhuzamos vagy külön vélemények tartalmára utalva, felvetve, hogy e véleményekben foglalt jogi álláspont a bírói eljárás keretei között mennyiben követhető.

II. Az alkotmányjogi panasz alapesete: az érdemi bírói határozat alapjog sértése

Kétségek nélkül a jogalkotó ezt a lehetőséget tartotta szem előtt, amikor az alkotmányjogi panasz újra szabályozását elvégezte, a gyakorlat is az ügydöntő a bírói határozat ellen előterjesztett alkotmányjogi panaszok elsöprő többségét mutatja. Azt bátran ki lehet így jelenteni, hogy az alkotmányjogi panaszok szinte mindig a bírói határozat megváltoztatását célozzák, ilyen szándékkal kerülnek előterjesztésre, még akkor is, ha az ügy sajátosságai és az alapjogok között elsősorban nehéz összefüggést találni. A bírák között markánsan kétféle álláspont fogalmazódik meg az alkotmányjogi panaszok tényleges tartalmával kapcsolatban. Az egyik álláspont képviselői arra utalnak, hogy tulajdonképpen a jog hibájáról van szó, amelyet a bíró korrigálni nem tud, erre eszközei nincsenek, így adott esetben a helyzetet az Alkotmánybíróságnak kell megoldania. A másik álláspont képviselői szerint a jog hibája mellett a jogalkalmazás hibája is felmerülhet, mivel egy alapjogi szempontból egyébként nem kifogásolható rendelkezést is lehet olyan módon értelmezni, amely végső fokon alapjog sérelemhez vezethet, különösen ha egyidejűleg más rendelkezések értelmét is vizsgálnia kell a bírónak. Ez a vita még nem jutott nyugvópont-ra, az alkotmányjogi panaszok gyakorlatából – sajátos módon – mindkét álláspont alátámasztható.

Az alkotmányjogi panasz hatását és megítélését a bírói gyakorlatban leginkább a 15/2014 (V. 13.) számú alkotmánybírósági határozattal lehet bemutatni. Az eset arra is példa, hogy a bírói és az alkotmánybírói gondolkodás eltérő irányultságú és ez egy adott ügy keretei között a döntés érdemére is kihat. A lízingszerződés, illetőleg az azzal kapcsolatos jogviszonyok sokáig nem képezték a

polgári jogi szabályozás tárgyát, mégis a gyakorlatban bevezetett és széles körben alkalmazott jogintézmény. Polgári jogi szempontból egy fajta „tulajdoni várományról” van szó, mely a feltételek teljesülése esetén tulajdonváltáshoz vezet. A tulajdon átszállása azonban csak egy időtartam elteltével következik be és nem egyszer kérdés volt annak megítélése, hogy ezen időtartam alatt a különböző jogviszonyokban miként alakulnak a tulajdonosi jogosítványok. A bírói gyakorlat konzekvensen a lízingbe adót tekintette tulajdonosnak a futamidő végéig, ami azt is jelentette, hogy valamennyi kapcsolódó polgári vagy közigazgatási jogi jogviszonyban a tulajdonos jogokat a lízingbe adónak kellett gyakorolnia, s ha ezzel kapcsolatban a lízing tárgyát illetően bármilyen más jogviszony alakult ki, akkor a lízingszerződés alanyai között elszámolásra vonatkozó polgári jogi jogviszony jött létre. Ennek alapján a közigazgatási bíró sem tekintette tulajdonosnak a lízing futamideje alatt a lízingbe vevőt, amiből konkrét ügyben az is következett, hogy a lízing tárgyát képező ingatlanra vonatkozó korlátozási kártalanítás is az ingatlan-nyilvántartási tulajdonost, tehát a lízingbe adót illette meg. Ez a megállapítás attól függetlenül is irányadó volt, hogy a lízingszerződés belső jogviszonyai miként alakultak. Más megfogalmazásban ez azt jelentette, hogy a még oly erős tulajdoni váromány ellenére sem tekinthette a bírói gyakorlat a lízingbe vevőt tulajdonosnak, így az adott ügy keretei között olyannak, akit a korlátozási kártalanítás a tulajdoni jogviszony alapján megillet.

Az Alkotmánybíróság hivatkozott határozatában ezt a bírói jogértelmezést nem osztotta és akként foglalt állást, hogy a pénzügyi lízingbe vevő helyzete e tekintetben felér a tulajdonos pozíciójával, tehát alapjogi szempontból az a helyes megközelítés, ha a korlátozási kártalanítás is a lízingbe vevőt illeti meg. A Kúria Pp. XXIV. fejezet szerint eljáró tanácsa az ügyben a Kúria eljáró tanácsát kötelezte új eljárásra azzal a felhívással, hogy döntését az Alkotmánybíróság határozata alapján hozza meg.

Az eset számos tanulsággal szolgál. Elsődlegesen azt kell kiemelni, hogy az Alkotmánybíróság alapjogi szempontoktól vezérelve egy a tulajdonjoggal kapcsolatos vitás, régóta lappangó kérdést döntött el. Ez egyidejűleg azt is jelentette, hogy a kapcsolatos bírói gyakorlat teljes körű áttekintésére és revíziójára is szükség van, tekintve, hogy a lízingbe vevő tulajdonosi jogosítványai a döntéssel lényegesen megerősödtek. Fontos azt is kiemelni, hogy a rendes bírósági eljárás keretei között ilyen típusú jogértelmezésre nyilvánvalóan nem volt mód, tehát a közigazgatási per bírái nem rugaszkodhattak el a tulajdon fogalmának értelmezése körében addig a pontig, amelyet az Alkotmánybíróság megtehetett. A bírák ezt gyakran úgy fogalmazzák meg, hogy ezek az eszközök nem állnak a rendelkezésükre, eddig a szintig a jogértelmezési módszerekkel nem juthatnak el.

Mindezzel együtt az Alkotmánybíróság döntése egy régóta jelenlévő és vitára okot adó helyzetet döntött el, mivel kétségtelenül egyes lízingszerződések esetében a futamidő, illetve a teljesítés alapján szinte teljes körűen adottak a tulajdon megváltozásának feltételei, mivel a felek elsősorban gazdasági érdekeiktől vezetve kötnek ilyen szerződést. Ezekben az esetekben kétségtelenül méltánytalan helyzet állhat elő, ha más jogviszonyban a lízing tárgyát illetően olyan változás keletkezik, amely a lízingbe adó tulajdonosi jogát és ezen belül rendelkezési jogát helyezi előtérbe.

III. A bírói normakontroll kezdeményezések helyzete

Az Abtv. érdemben nem változtatott a bírói normakontroll kezdeményezés lehetőségén és alapvető szabályain, ugyanakkor ez a jogintézmény az alapjogi jogérvényesítés szempontjából mégis felértékelődött, mivel az Alkotmánybíróságnál előterjeszhető actio popularis lehetősége megszűnt. Emiatt már az utóbbi időben is látható volt az érintettek részéről annak gyakoribb kezdeményezése, hogy az ügyben eljáró bíró forduljon az Alkotmánybírósághoz, illetve az is érzékelhető volt, hogy egyes közigazgatási vagy polgári jogi jogviták esetében az anyagi jogi megítélésben az alapjogi szempontokat lényegesen nagyobb súllyal kívánták érvényesíteni. A bírói kezdeményezésekkel kapcsolatban azt kell hangsúlyozni: ha a bíró fordul az Alkotmánybírósághoz, a kezdeményezésben foglaltak akkor is a saját álláspontjának tekintendők, amennyiben az valamelyik fél álláspontjával megegyezik. Az a fajta bírói álláspont viszont nem helyeselhető, amely „csak továbbítja” az Alkotmánybírósághoz a fél által előterjesztett kérelmet bírói indítványként és a saját álláspontját kellő mélységben nem jeleníti meg. A bírói kezdeményezésekkel összefüggésben gyakran kritikaként hangzik el a kezdeményezést elutasító bírói határozat indokolásának hiánya. E vonatkozásban régebb óta kialakult gyakorlat – mely nehezen vitatható –, hogy a bíró az ilyen végzést nem köteles indokolni, mivel az, az adott ügyben kialakult jogi álláspontjának előzetes ismertetését, egyfajta prejudikálást jelentene. Ehhez azonban hozzáfűzhető, hogy a bíró indokolási kötelezettsége abban az esetben viszont előtérbe kerülhet, ha az ügy érdemi eldöntése során alapjogi kérdéseket is érint, s döntése az alkalmazott jog egyes vitatott alapjogi összefüggéseivel is kapcsolatban áll.

Az Abtv. sajátos jogintézménye a jogszabályok alkotmányos értelmezésének és az értelmezés tartalmának meghatározása. A bírói eljárások szempontjából az ilyen típusú alkotmánybírósági döntésre már több példa látható, ugyanakkor a határozat eljárásjogi értelmezése feltehetően vitákhoz fog vezetni. A bírói kezdeményezést

elutasító, de a jogértelmezés alkotmányos tartalmát megállapító alkotmánybírói határozat – elvileg – a konkrét perben résztvevő felek szempontjából eltérő módon is értelmezhető, de ennek perre gyakorolt hatását a bírónak kell megállapítania. A jogalkalmazás perben érvényesülő konkrét alkotmányos követelmények meghatározása azonban mindenképpen segítséget jelent a bíró számára, sőt tágabb értelemben az ügy keretein is túlmutat, mivel eligazítást adhat anyagi jogi jogszabályok alapjogi értelmezésében.

A bírói normakontroll indítványokkal összefüggésben azt is meg kell említeni, hogy a bírónál tapasztalható egy fajta „idegenkedés” az olyan helyzettől, amikor saját indítványuk kerül külső megítélés alá. A bírák az adott ügy keretei között az indítványok megalapozatlanságát szakmai sikertelenségként élik meg, és az ilyen helyzet kétségkívül befolyásolja a peres felek magatartását, későbbi perbeli nyilatkozataik tartalmát és irányát.

A bírói indítványokkal összefüggésben arra a szakmai problémáról is szót kell ejteni, amely az ilyen indítványok prejudikatív jellegét hangsúlyozza. Kétségkívül a bíró sok esetben az alkotmánybírói indítvány megfogalmazásában rendkívül nehéz helyzetben van, mivel az ügy érdemével kapcsolatos álláspontja előzetesen nem kerülhet rögzítésre, indítványa kizárólag az alapul vett jogszabály alaptörvénybe ütközésének indokolására irányulhat. A határ a két terület között meglehetősen bizonytalan, s különösen polgári ügyekben egy részletes alkotmánybírói indítvány előterjesztése könnyen vezethet olyan állításhoz, hogy a bíróság részéről az ügy lényegében már eldöntésre került. Az ilyenfajta hivatkozások ugyan nem tekinthetők megalapozottnak, azonban mégis jelzik annak problematikáját, hogy a perben eljáró bíró részéről a valamelyik fél számára kedvező jogszabály tartalmának vitatása nem teremt könnyű eljárásjogi helyzetet.

Röviden szólni kell arról a helyzetről is, amikor a bíró az általa alkalmazott jogszabály tekintetében nem fordul az Alkotmánybírósághoz – esetleg erre irányuló kifejezett indítvány ellenére sem – majd a bírói döntés utóbb mégis alkotmányellenesnek minősül. Úgy vélem ez az eset a bírói szakmai megítélés körébe tartozik, az Alaptörvénybe ütközés felismerése fontos és elvárható, de nem számon kérhető szakmai követelmény. Ami szakmailag azonban mindenképp elvárható, az a bírói reakció a felek részéről érkező alapjogi felvetésekre. Fontos, hogy a bíró ne hagyja figyelmen kívül a felek ilyen típusú nyilatkozatait, azokra reagáljon, és adott esetben az indokolásában is kitérjen, természetesen elkerülve nyilatkozatának prejudikatív jellegét. A jelenlegi eljárási szabályokat figyelembe véve talán a leghelyesebb megoldás az, ha a bíró érdemi határozatának indokolásában tér ki ezekre a felvetésekre, noha a bírói gyakorlat egy jelen pillanatban is azt tartja szem előtt, hogy alap-

jogi felvetéseket, illetőleg alkotmánybírói indítványt illetően a bírónak külön indokolási kötelezettsége nincs. E területen feltehetően szükséges lenne differenciáltabb gyakorlat kialakítására, mivel a felek számára hasznos és meggyőző lehet azon bírói szempontok ismerete, melyek alapján mellőzte az alkotmánybírói indítvány megtételét.

IV. Az alapjogokba ütköző bírói döntés sajátos esete: a jogegységi határozat alapjog sértése

Az alkotmányjogi panaszok eddigi gyakorlata olyan példával is szolgált, amire előzetesen sem a jogalkotó, sem a bírák, sem pedig ezzel a területtel foglalkozó közjogászok feltehetőleg nem gondoltak. Ez az eset számos tanulságot felvet, és a bírói gyakorlatot is átgondolásra készíti, ugyanakkor láthatóan hatásában a szakmai közvéleményt erősen megosztja. Az Alkotmánybíróság 2/2016. (II. 8.) számú határozatában megsemmisítette a Kúria személyi jövedelemadóval kapcsolatos 3/2013. számú jogegységi határozatát. E helyzet létrejöttében rendkívül sajátos elem, hogy a megsemmisítésre nem alkotmányjogi panasz, hanem bírói kezdeményezés alapján került sor, s a bírói kezdeményezés nem közigazgatási perben eljáró bíraktól, hanem büntetőbíráktól származott. Ezen első hallásra egyébként meghökkenítő helyzet az adó tárgyú közigazgatási perek, és az ugyanilyen összefüggésű büntető ügyek sajátos kapcsolatából következik. Zárójelben kell megjegyezni, hogy a bírói gyakorlat mindkét szakág vonatkozásában évtizedek óta adós az összefüggések tisztázásával, ami gyakran oda vezet, hogy a közigazgatási perekben az adóhiány jogerősen megállapításra kerül, a büntető ügyben pedig felmentő ítéletet hoz a bíróság, mivel megítélése szerint az adóhiány nem megállapítható. Az Alkotmánybíróság határozatában kizárólag alapjogi szempontból vizsgálta a bírói indítványt és állapította meg, hogy a jogegységi határozatban foglalt törvényi értelmezés alapján büntetőjogi felelősséget megállapítani nem lehet. Fontos kiemelni, hogy a jogegységi határozat formailag minden bíróságra kötelező, tehát a jogértelmezés, adott esetben a büntető bíróságot is kötötte, ugyanakkor annak meghozatalában büntetőbíró nem vett részt, illetőleg nem is voltak ismertek a büntető bíróság részéről felmerülő gyakorlati szempontok. Zavaró helyzet továbbá az is, hogy közigazgatási jogegységi határozatról van szó, és a jogegységi határozat általánosan kötelező jelleg ellenére bírói szemléletben mindig is volt olyan különbségtétel, amely jogegységi határozatnak csupán egyfajta „szakági” kötelező jelleget tulajdonított.

A probléma azért is összetett, mert az Alkotmánybíróság döntése adójogi kérdéseket nem érintett, és adójogi szempontból a végeredmény több mint zavarba ejtő.

A konkrét adóigazgatási ügyek értelmezésében ugyanis a jogegységi határozat Alkotmánybírósági megsemmisítése azt jelenti, hogy az egy-két alkalommal (tehát erősen eseti jelleggel) végzett ingók értékesítése ugyanolyan kedvezményes elbírálás alá esik, mint aki rendszeresen havi több százás nagyságrendben, üzletszerűen értékesít ugyanilyen tárgyakat.

Ez az eset elsősorban jogegységi határozat jellege, kötő ereje, illetve a szakági összefüggések alapján a meghozatali mód kérdése körében jelez olyan gondokat a bírói gyakorlatban, melyek megoldása egyre kevésbé várthat magára.

V. Az alaptörvény-ellenesség elhárításának módozatai

A Pp. XXIV. fejezete szerinti eljárásnak van egy sajátos idődimenziója, amennyiben maga az alapügy is valamely határidőhöz vagy időponthoz kapcsolódik. Az eljárások rendes menetét figyelembe véve a Pp. XXIV. fejezete szerinti eljárásra ezen időpontokhoz képest gyakran két, két és fél éves időszak elteltével kerül sor, ami gyakran nem teszi lehetővé fogalmilag sem az eljárás lefolytatását. Ennek tipikus esete a gyülekezéssel kapcsolatos ügyek megítélése, mivel az utóbb jogsértőnek minősülő tiltás esetében érdemben nincs lehetőség két éves távlatból olyan új eljárás elrendelésére, amely a demonstrációt engedélyezné. Ezekben az esetekben az Alkotmánybírósági döntéssel lényegében lezárul az eljárás, annak deklarálásával, hogy a határozat, ideérve a bírói döntést is, alaptörvénybe ütközött. Ebben a helyzetben a Pp. XXIV. fejezete szerinti kúriai döntés megfelel a Pp. azon általános rendelkezésének, mely szerint a Kúria határozhatja az alapjog sérelem elhárításának módját. A Kúria értelmezése szerint ilyenkor az alapjog sérelem már megállapításra került, ugyanakkor tárgyat illetően bírói eljárásra nem kerülhet sor. Ez formailag sem okozhat jogsérelmet, mivel a gyülekezési jog gyakorlásával kapcsolatos vitatott kérdés már eldőlt, és amennyiben demonstráció megtartásával kapcsolatban bármilyen igény felmerülne utóbb, úgy ismételt bejelentéssel a jog gyakorlására a korábbi AB határozat alapján lehetőség van.

A Pp. XXIV. fejezete – rugalmas módon – igyekszik felölelni az alkotmánybírósági döntés eljárásjogi következményeinek valamennyi lehetséges esetét. A jogalkotó a Kúria feladatává tette a sikeres alkotmányjogi panasz nyomán szükséges intézkedések meghatározását, az eljáráshoz konkrét kereteket előírva, ugyanakkor a döntés érdemére nézve kellő rugalmasságot biztosítva.

A Pp. 361. §-ának négy pontja ugyan leírja az alkotmánybírósági döntés nyomán bekövetkező eljárásjogi helyzeteket, viszont egyes esetekben a polgári peres eljárás egyes szabályainak újragondolását is szükségessé te-

heti. Példaként hozható fel a 361. § a) pontja, amely az anyagi jogszabály megsemmisítése esetén perújítás lehetőségére utal. Az eddigi bírói gyakorlat perújításra jogkérdésben nem adott lehetőséget, márpedig az anyagi jogi jogszabály megsemmisítése nyilvánvalóan új anyagi jogi helyzetet is teremt, melynek megoldását a jogalkotó perújítás útján tartotta lehetségesnek. Eljárásjogi szempontból kétségkívül a perújítás jogintézménye lehet egyedül alkalmas az új jogi helyzet kezelésére, ugyanakkor ezek a változások nyilvánvalóan felkelthetik a polgári eljárás joggal foglalkozók figyelmét is.

Szintén kérdésként merülhet fel a Pp. 361. § b) pontjában írt eset, mely ahhoz kapcsolódik, ha az Alkotmánybíróság eljárási jogszabályt semmisít meg. A rendes bírósági eljárásokban arra nézve közvetlen joggyakorlat nem áll rendelkezésre, hogy milyen módon lehetséges csupán egyes eljárási szakaszok újbóli lefolytatása, ugyanis a bírósági jogorvoslati eljárásban történő hatályon kívül helyezés az esetek döntő többségében egészében vett új eljárást és új határozathozatalt von maga után. A Kúriának e vonatkozásban azt is vizsgálni kell, hogy az eljárási jogsérelem a perre vagy nem peres eljárásra milyen hatással lehetett, így egyfajta eljárásjogi lefordítást kell adnia az Alkotmánybíróság döntésének.

A Pp. 361. § c) pontjában írt eset a bírósági határozat megsemmisítése vonatkozásában az Abtv. szabályaihoz képest némi eltérést mutat, illetőleg e vonatkozásban az Abtv. rendelkezései pontosabb megfogalmazást jelentenek. Az Abtv. ugyanis ezen a helyen „szükség szerint” utal az új bírói eljárásra, s ez a valós helyzetnek jobban megfelel, mivel elképzelhető, hogy különböző eljárásjogi vagy ténybeli okokból új bírói határozat meghozatalára már nincs lehetőség. A Pp. 361. § c) pontja esetében elsősorban annak vizsgálata lehet szükséges, hogy mennyire marad az ügyben elbírálatlan kérelem, s az alkotmánybírósági döntés nyomán ezen kérelem elbírálására ténylegesen szükség van-e. Megjegyezhető, hogy a Pp. 361. § c) pontját – a megfogalmazásból következően – kógens rendelkezésnek is lehet értelmezni, így a jogkövetkezmények megállapíthatósága a kötelezettség vonatkozásában szakmai vitákhoz is vezethet.

Sajátos eljárásjogi helyzetet eredményezett egy jogerős ítéltáblai ítélet megsemmisítése alkotmányjogi bíróság részéről, mivel a kapcsolódó kúriai ítéletet az Alkotmánybíróság nem érintette. Ebben az esetben a Pp. XXIV. fejezete szerint eljáró tanácsnak arra a problémára is választ kell adnia, hogy mi történjen a „lábon maradt” kúriai ítélettel, figyelemmel arra is, hogy az új eljárás nyomán hozott jogerős ítélettel szemben a felülvizsgálat lehetősége továbbra is fennállt. Ez azt is jelenthette, hogy az adott ügyben két egymással ellentétes kúriai döntés meghozatalára kerül sor. A Pp. XXIV. fejezete szerint eljáró tanács, noha törvényileg széles felhatalmazással rendelkezik konkrét eljárási cselekmény kijelölésére, azonban jogintézményt nem pótolhat. A

polgári eljárások egyik régi kérdése az ítélet hatálytalanságának problémája, ami abban összegezhető, hogy bizonyos kivételes eljárásjogi helyzetben az ítélet jogi hatás kiváltására az anyagi és az alaki jogerő ellenére sem alkalmas. Lényegében e megoldás felé indult el a Pp. XXIV. fejezeti tanács, amikor arról határozott, hogy az alkotmányjogi panasszal érintett ügyben meghozott kúriai ítélet az új eljárás elrendelésére tekintettel jogi hatás kiváltására már nem alkalmas, az új eljárást annak mellőzésével kell lefolytatni. Kétségtől a tanács részéről ez egy fajta „kényszer szülte” megoldásnak minősül, azonban kizárólag ezen tételek kimondásával volt eljárásjogi szempontból rendezhető az alkotmánybírósági határozat végrehajtása és az új eljárásban hozott határozat végrehajthatósága.

Összegzés

A joggyakorlat előre haladása mind időben, mind pedig szakmai terjedelemben többféle kérdést vet fel, a határokat ugyanakkor megtartottnak kell tekinteni. Nincs szó a bírói ítéletek tömeges alkotmánybírósági megsemmisítéséről, illetve a kialakult bírói gyakorlat nagy terjedelmű revíziójáról. Az Alkotmánybíróság megsemmisítő döntései az alapjogok jól meghatározható csoportjait érintik és a döntések a bírák alapjogi megközelítésére is hatással lehetnek. Az alapjog-sértés elhárításának módjára vonatkozó szabályok kellő rugalmasságot mutatnak azok alapján a Kúria feladatai – jogértelmezés eszközeinek alkalmazásával – elláthatók. ■